

(Време 26. 11. 2010)

Четири јахача апокалипсе (ММФ, Европска банка, Брисел и челична канцеларка Ангела Меркел) прегледају најдраже чедо либералне економије, које се нашло у лошем друштву, у групи ПИИГС – Португал, Италија, Ирска, Грчка и Шпанија, и нуде му горки лек од десетина милијарди евра, уз дијету.

Прошле године фондација Херитиџ (Heritage) прогласила је Ирску трећом најслободнијом економијом на свету, иза Хонг Конга и Сингапура. Уз Нови Зеланд, Естонију и Чиле, Ирска је помињана као једна од најуспешнијих либералних реформи у свету. Деведесетих је названа келтски тигар, попут азијских тигрова какви су Хонг Конг, Сингапур или Тајван... Сад је тигар оболео од грчке грознице.

Институт за економска и социјална истраживања (ЕСРИ) из Даблина констатује да се Ирска сада сврстава у ред проблематичних економија Европе, означених скраћеницом ПИИГС, која асоцира на енглеску реч за прасад, а само представља почетна слова назива земаља са великим тзв. сувереним дугом (Португал, Италија, Грчка, и Шпанија). Једно од "И" представља Ирску, која је принуђена да призна да је у рецесији. Њен кредитни ранг AAA је пао на AA+ по агенцији Standard & Poor's.

Писац Џон Банвил, у "Ајриш тајмсу" пише да су Ирску стигла четири јахача апокалипсе: ММФ, Европска комисија, Брисел и челична канцеларка Ангела Меркел. "Сада, када је 'тигар' мртав и сахрањен под брдом дугова, тишина се спушта на земљу." Бројеве који обележавају дубину финансијске рупе он пореди с тешко разумљивим бројевима којима су му, док је био дете и рачунао на прсте, у школи објашњавали величину свемира. Укупни банкарски дугови те нације од 4,6 милиона становника мере се астрономским бројкама од преко 100 милијарди евра. Обичан човек мора бити збуњен пред тим

бројевима у којима се комбинују уверење да је све могуће ако имате кредитну картицу и страх од дужничког ропства (види табелу "Највећи светски дужници").

Када су демонстранти у понедељак 22. новембра покушали да провале у парламент у Даблину, виђен је транспарент "Људи изнад профита!". Кажу да је најпродаванији одевни артикал у Даблину ових дана мајица на којој пише "The I.M.F. took me coat". Ирци се горко шале да су због ММФ-а остали без капута, као што бисмо ми рекли: "Кад ММФ плаћа, остадох без гаћа!"

ПАД У ЛЕДЕНУ ВОДУ: Даблински шопинг центри су пуни руком писаних постера залепљених на прозоре у којима се најављују дневне распродаје. Једна легенда каже да је у ирским кланицама настао застој, зато што многи Ирци не могу више да хране скупе расне коње, које су гајили у срећним годинама. Један аутор Ирску пореди с Титаником – из луксузног салона у коме свира бродски оркестар, следи пад у ледену воду.

Око 65.000 људи напустило је Ирску прошле године, а неки претпостављају да ће ове године отићи њих 120.000. Током 2008. отишло је око 50.000 миграната из централне и источне Европе, али одлазе и Ирци.

Едвина Шанахан, менаџер за маркетинг компаније Visafirst која помаже емигрантима да се снађу напољу, прича новинару "Њујорк тајмса" како Аустралија прима пре свега висококвалификоване људе са свежим радним искуством: "Узимају најбоље међу нама!" Неки одлазе у Канаду, Нови Зеланд, САД, Британију, чак и на Блиски исток и у Азију.

Кажу да просечна ирска породица има рођаке у неколико земаља. "Емигрирање је културна норма, чак и ако није културна предност", изјављује Брајан Ласи, професор економије на Тринити колеџу у Даблину. "Ирци знају како се то ради. Они успостављају мреже и брину један о другом."

То мора да је осетљиво питање за Ирску у којој је потрага за успешном економском формулом у последњих шест деценија била мотивисана решавањем емиграционог проблема, који је мучио Ирску генерацијама (види антрфиле).

Миграција

Ирска је искусила велике падове популације у време глади због *великог мраза* 1740–1741, када се становништво преполовило; затим током *велике глади* 1845. (Ирци кажу Горта мор), зване још и *кромпирска глад*, када је милион људи емигрирало, а милион умрло, као и велике таласе емиграције током економских криза 30-их, 50-их и 80-их прошлог века. После стицања ирске независности 1922, становништво од само 3 милиона опадало је помало сваке године све до 1950-их, када је 400.000 људи (седмина популације) емигрирала за само једну деценију.

Келтски тигар је помињан као огледни пример либералне економије и неолиберали нису дозвољавали приговор тој тези – у Србији се говорило о томе да би Србија могла да постане балкански тигар, у Загребу је писано како би Хрватска могла да постане јадрански тигар.

Нешто од тога покушавали су да копирају и у Србији, о чему су често говорили нарочито Божидар Ћелић и Млађан Динкић. Овај други је у интервјуу "Времену" августа 2006. рекао да је Национални инвестициони план Србије заправо копија ирског модела.

Прича о Ирској је имала шест деценија дуг кривудава ток и у детаљима је много компликованија од неолибералних флоскула о њој и ресавско-европских дајцест формула ирског модела – извели реформу, скресали трошкове, ослободили економију државног дуга, ушли у ЕУ и процветали. Како је писао Михаел Бес, шеф Центра за ирске студије на Универзитету у Архусу у Данској, озбиљнија истраживања су, међутим, показала да постоји више историјских разлога да је келтски тигар нешто јединствено и не тако лако преносиво у друге услове.

ОТВАРАЊЕ: После стицања независности од Велике Британије 1922, Ирска је три деценије тежила да буде економски самодовољна. Ослањала се на пољопривреду малог обима, производила је претежно за домаће тржиште од неких три милиона људи и извозила углавном само у Британију.

Трговинским баријерама, високим царинама и политиком супституције увозне робе домаћом покушавала је да економски национализам учини успешним, али није ишло. Чак и некадашњи ирски бренд, виски, уништили су, кажу, трговински рат с Британијом и шверцери алкохола током америчке прохибиције тридесетих.

Правац политике је промењен још позних педесетих, произлази из анализе фондације Херитиц под насловом "Како је ирска постала тигар?". У 1956, да би подстакла развој бизниса, Ирска је смањила порез на профит од извозних производа. Године 1958, папиром који се звао "Економски развој", промењен је правац размишљања и заговарана је оријентација на слободну трговину, ограничено опорезивање, стране инвестиције, продуктивно (а не социјално) инвестирање.

У 1958, укинута је контрола страног власништва у бизнису. У раним 60-им Ирска је унилатерално смањила извозне таксе и почела преговоре о уговору о слободној трговини с Великом Британијом, који је закључила 1965. Ирска се придружила Општем уговору о трговини и царинама (ГАТТ, General Agreement on Tariffs and Trade) у 1967. Бивша СФРЈ је, иначе, постала стални члан ГАТТ-а 1966, чиме је обезбедила низ економских и царинских погодности и већу међународну робну размену.

Још 1961. Ирска је изразила намеру да се придружи тадашњој Европској економској заједници, коју је формирало шест држава у претходној деценији. Француски вето је то одложио и ирска апликација није прошла. Ирска, Данска и Велика Британија прикључиле су се ЕЕЗ-у тек 1973.

ИНВЕСТИЦИЈЕ И ОБРАЗОВАЊЕ: Док је Ирска била на чекању, оријентација ка отворенијем тржишту унапредила је њене економске перформансе у односу на претходну деценију. Током година чекања на улазницу у ЕЕЗ, улога државе у ирској економији била је повећана. Ирска институција за индустријски развој ИДА, The Industrial Development Authority, формирана је 1970, а неке анализе, укључујући и ону фондације Херитиц, кажу да је играла централну улогу у трасирању пута ка успеху. То је била прва државна агенција у свету која је имала задатак да успостави модерну производну базу, да привуче велике стране инвестиције и да води кампању у вези с тим. И привукла је пре свега крупне америчке компаније које су нашле рачуницу у томе што у Ирској постоји обилна радна снага, што је то енглеско говорно подручје, што је радна снага била јефтина, помогао је ваљда и понеки од 36 милиона Американаца ирског порекла, поготову што је постојало ослобађање од пореза на профит од извоза, такорећи офшор

зона за Европу (види текст у оквиру "ИДА и мултинационалке").

ИДА и мултинационалке

Још од оснивања 1970, мада финансирана од државе, ирска институција за индустријски развој ИДА (*The Industrial Development Authority*) имала је сопствену управу, службенике, оперативну слободу, независност од Службе за индустрију и економију чији је део. Кључна одлука ове институције била је да се фокусира на компаније које репрезентују високу технологију будућности, имају капитал и знање.

Прву фабрику изградила је, кажу, фармацеутска компанија *Pfizer* 1969, а потом су из године у годину привлачене инвестиције водећих компанија, укључујући компаније информационе технологије

Amdahl

,

Digital

,

Wang

, затим

IBM

,

Microsoft

,

Lotus

,

Intel

и сада

Facebook

и

Linked

-

In

, медицинске

Baxter Travenol

,

Merck Scharpe

, фармацеутске као

Warner Lambert

... или оптичке као

Bausch
&
Lomb

...

Паралелно с тим гејзиром страних инвестиција, јавна потрошња је порасла са 32 процента ГНП у 1960. на 42 процента у 1973, посебно за социјалне службе и образовање.

Организација за економску кооперацију и развој (ОЕЦД) спонзорисала је утицајни извештај "Инвестиције у образовање", који је објављен 1965, а у коме је сугерисано да је едукација један од кључева будућности ирског друштва и економије. Владино улагање у образовање довело је до брзог раста образовног нивоа младе популације.

Када се Ирска придружила ЕЕЗ-у 1973, бизнис у полету је добио приступ много већем тржишту, повећан је асортиман робе која се продаје, смањена зависност од Велике Британије и почела је извозна експанзија ка Европи. Главни извозни партнери Ирске 2009. године су САД (20,52 одсто), Белгија (17,78), Британија (16,31), Немачка (5,66), Француска (5,56), Шпанија (4,19).

КРИЗА ОСАМДЕСЕТИХ: Ирску 70-их прошлог века поред привлачења страног капитала карактерисала је и брза експанзија јавне (државне) потрошње: социјално благостање, здравство и образовање, станоградња, телекомуникације и друга инфраструктура, као и административне службе. Запосленост у јавном сектору чинила је трећину укупне запослености до 1980, делимично и због тога што су отворана радна места и да би се ублажила растућа незапосленост која је износила 9 процената 1977. Инфлацију која се у Ирској кретала око 13,6 процената годишње од 1971. до 1980, изазвали су и међународни фактори као што је нафтна криза али и домаћа тражња и експанзиона фискална политика.

Дефицити буџета и велико јавно задуживање створили су базу за ерупцију ирске кризе 80-их, која је изазвала незадовољство. Позитивни моментум после уласка у ЕЕЗ је бледео.

Јавне финансије су погоршаване, вратила се висока незапосленост (стопа од 15 процената 1985). Индустијски развој у Ирској седамдесетих није смањио незапосленост зато што многе домаће фирме нису могле да издрже конкуренцију мултинационалки и пропале су, а број радних места која су отворена уз помоћ страних инвестиција није био довољан да запосли растућу радничку класу и оне који су изгубили посао због пропасти старих домаћих фирми.

У тој кризи опет је појачана емиграција Ираца. Око 200.000 људи напустило је Ирску од 1981. до 1990. Читаве генерације младих стручњака су одмах по дипломирању напуштале земљу. Био је то разочаравајући одлив "хуманог капитала", нешто супротно од циља за који су политике у претходне три деценије биле дизајниране. Осамдесете године су више мирисале на "мрачне" педесете него на оптимизам у две деценије између.

Бројни спољни и унутрашњи фактори изазвали су то успоравање прогреса и подривање самопоуздања. Глобални услови су били погоршани после нафтних шокова 70-их. Између 1980. и 1986, владина потрошња је порасла са 54 на 62 процента ГНП, а јавни дуг је повећан са 87 на 120 процената ГНП, док је годишњи дефицит буџета износио 10 процената ГНП. Трећина пореза је одлазила на сервисирање дуга. Између 1981. и 1986. инфлација је износила 11 одсто.

Мада је ИДА 80-их наставила да привлачи стране компаније, пропаст неких инвестиција изазвала је расправе о преиспитивању стратегије. Неке анализе су указивале да се превише пажње поклања страним инвестицијама, а да су везе страних компанија с домаћом индустријом слабе. ИДА се у то време окренула домаћој индустрији, мада није напустила своју модернизацијску стратегију привлачећи компаније које се баве софтвером, биотехнологијама, фармацеутиком.

На основу консензуса политичких странака из 1987. ирска влада је уместо покретања великих кензијанских јавних пројеката подржавала тржиште оснивањем инкубацијских и иновацијских центара као покретача индустријске активности; јачала везе између научно-истраживачког сектора и индустрије; унапређивала умрежење сродних предузећа, повећавала ниво образовања – али и инвестирала, пре свега у телекомуникације, које су остале у државном сектору све до касних 90-их. Ирска је тако изградила једну од најбољих дигиталних мрежа у Европи.

ЦЕНТРАЛНА УЛОГА ДРЖАВЕ: Ирски модел ипак се није сводио само на кресање трошкова, што виде неки наши ортодоксни Келти, већ је подразумевао и водећу улогу државе у остварењу оптималних предуслова за развој извозно оријентисане привреде. Образовни систем је и поред кресања био у експанзији, осавремењивано је образовање пословних менаџера. Ирска је постала један од највећих извозника софтверских услуга и сервиса на свету. Заједничка пољопривредна политика ЕЕЗ-а погодовала је ирској пољопривреди због већег тржишта и добрих цена. Порастао је извоз метала, посебно цинка. Повећан животни стандард и добра перспектива поново су охрабрили дух Ираца, који су се у анкетама показивали међу највећим ентузијастима у Европи.

Ирска држава је све у свему у последњих 60 година играла важну улогу у провођењу једне промишљене стратегије развоја у којој су појединци, бизнисмени, институције и влада имали исту амбицију. Била је то комбинација сензибилних политика и прагматизма: отвореност према светским тржиштима, ниски порези, смањење јавних трошкова и укупног пореског оптерећења; и инвестиције у образовање, равнотежа у социјалној сфери...

У антикризној стратегији ирске владе из 1987. неолиберална стратегија комбинована је с тројним споразумима послодаваца, синдиката и владе, којима је требало осигурати умереност у захтевима радника за плате. Било је напетости око спровођења у живот таквих споразума, посебно међу запосленима у јавном сектору, јер је испољавано незадовољство због захтева за скромношћу у платама док су истовремено плате добро образованих стручњака у приватном сектору силно порасле, и док су разлике у зарадама у Ирској биле ближе америчким (1:40) него европским (1:10).

УСПОН: Због репатријације профита, бонуса и хонорара (royalty payments) од стране мултинационалних фирми, у Ирској је ГДП (по нашем БДП, бруто друштвени производ) знатно већи од ГНП (БНП, бруто националног прихода, који укључује цене робе и услуга произведених у земљи и све дохотке домаћих лица остварене економским активностима у земљи и иностранству).

Од 1987. до 1990. текућа потрошња државе пала је са 55 на само око 41 одсто ГНП, а у следећих пет година на око 34 одсто. Тежило се мањој влади, кресани су бројни програми и затворене бројне владине агенције, смањени издаци за здравство, за образовање, за путеве и изградњу јавних станова, за пољопривреду и за војску.

Ти кораци су оштро критиковани посебно када су погађали здравствене и социјалне службе, али дубина буџетске кризе диктирала је темпо "кресања", што су либерали славили.

То није много болело, јер је Ирска, једна од најсиромашњих земаља у Западној Европи, са опадајућом популацијом, лошим животним стандардом, убрзано постајала једна од најуспешнијих, са ГДП по глави становника одмах иза Луксембурга, чак за трећину вишем од просека за ЕУ. Највећи успех ирске економије било је креирање нових радних места – од 1990. до 2005. запосленост је скочила са 1,1 на 1,9 милиона, а стопа незапослености од 4,4 процента, што је било упола мање од ЕУ просека у то време.

Изгледало је и да се остварује дугорочни циљ свих ирских политика, становништво Ирске се увећало за скоро 15 процената од 1996. до 2005, а Ирска је од земље емиграције постала земља имиграције, око 420.000 страних радника дошло је из 10 нових чланица ЕУ, а међу њима око 150.000 Пољака. Мада највећи број емиграната планира да се врати једног дана, већина старих ирских емиграната се никада није вратила, али део људи који су отишли 80-их вратио се 90-их, охрабрен од стране ирске владе. Сматра се да је Ирска протеклих година имала користи од њиховог искуства напољу.

СУНОВРАТ: Како је онда келтски тигар банкротирао? Пол Кругман пише у "Њујорк тајмсу" да се Ирцима то десило зато што су, као и Американци, са обе ноге скочили у храбри нови свет ненадгледаног глобалног тржишта. Посебно "слободан" био је ирски банкарски сектор, који је надувао балон стамбених кредита. Онда је балон пукао. Ирска је била у мини-кризи 2002. године, вероватно због америчке кризе е-компанија, та криза је санирана уз извесне напетости између неолибеларне и неокорпоративне компоненте у владиној стратегији. Међутим, таласу светске економске кризе 2008–2010. био је разорнији: ГДП је пао за три одсто у 2008, осам одсто у 2009, а 10 одсто у 2010. Новац је постао скупљи, због курсних игара ирска роба је теже пролазила на европском тржишту, Ирска је запала у рецесију с озбиљним успоравањем тржишта некретнина. Цене кућа које су у Ирској до 2007. расле брже него у другим развијеним земљама, пале су за 50 одсто, што је многе људе довело у ситуацију да дугују више него што вреди њихова имовина. Банке су онда давале кредите за отплату кредита и спирала је ишла низбрдо.

У Ирској постоји 60 кредитних институција, а банкарским системом доминира такозвана "велика четворка" – AIB Bank, Bank of Ireland, Ulster Bank и National Irish Bank. Ирска влада је издвојила велике паре у покушају да врати поверење у банкарски систем и прихватила је да буде гарант кредита и депозита, рекапитализовала банкарски систем и установила националну агенцију за управљање имовином (The National Asset

Management Agency), чија скраћеница НАМА подсећа на назив наших послератних робних кућа "Народни магазин". Она може да преузме зајмове за имовину и развој. Сада неки од дужника гледају своје куће и кажу да ће то узети НАМА.

Комбинација дефицита и банкарских губитака појачала је сумње у ирску дугорочну солвентност. Док се у медијима спекулисало да ће следећи случај бити Португал, и да ли ће од европског појаса за спасавање вредног 750 милијарди евра нешто остати и за Шпанију, бележе се и изјаве европских политичара да није у питању само судбина Ирске, већ и евро-зоне.

Европски фактори нису имали избор до да Ирској понуде издашну помоћ, а ирској влади није преостало ништа до да помоћ прихвати, уз обавезу штедње – пристала је да буџетски дефицит, који сада износи око 12 одсто ГДП, смањи на три одсто до 2014. Она је, иначе, почела да креше буџет још 2009, када је смањила плате у јавном сектору.

Премијер Брајан Кауен најавио је да ће изаћи на нове изборе чим у децембру прође буџет за 2011. Та влада је у преговорима о помоћи вредној десетине милијарди евра са Европском банком и ММФ-ом наглашавала да мора штитити национални суверенитет. Одраз тог мотива виђен је код Ираца можда и кад су рекли "не" на референдуму 12. јуна 2008. о европском Лисабонском уговору, потписаном 13. децембра 2007, мада су шеснаест месеци после тога, на поновљеном референдуму 2. октобра 2009. ипак рекли "да".

Ирска бојазан да ће изгубити самосталност у вођењу сопствене економије вероватно се односи на један од кључева ирског економског раста, ниски корпорацијски порез од 12,5 одсто (10 одсто за извесне производне компаније). Немци и Французи притискају Ирску да повећа порезе, кажу да она са овако ниским порезима не тргује фер. Прекоморске компаније лоциране у Ирској, међутим, прете да би се у том случају повукле из Ирске, а и већ је уочено да се неке од њих селе у Пољску због тога што у Ирској радна снага није ни издалека више тако јефтина као што је била кад су оне тамо дошле.

Najveći svetski dužnici

zemlja	zaduženje (kao % GDP-a)	spoljni dug (USD)	GDP 2009 (USD)	dug po glavi stanovnika (USD)
Ирска	1.305% GDP	2,25 triliona	172,5 milijardi	535.529
Velika Britanija	428,8% GDP	9,12 triliona	2,128 triliona	149.281
Švajcarska	378,6% GDP	1,191 triliona	314,7 milijardi	156.694
Holandija	369,6% GDP	2,44 triliona	660 milijardi	145.928
Belgija	326,7% GDP	1,253 triliona	383,4 milijardi	120.267
Danska	307,3% GDP	607,818 milijardi	197,8 milijardi	110.502
Švedska	269,7% GDP	893,86 milijardi	331,4 milijardi	98.664
Austrija	251,4% GDP	809,2 milijardi	321,8 milijardi	98.554
Francuska	244,3% GDP	5,23 triliona	2,09 triliona	79.982
Portugal	231,2% GDP	537,85 milijardi	232,6 milijardi	50.230
Hong Kong	224,7% GDP	678,29 milijardi	301,8 milijardi	96.142
Finska	215% GDP	383,7 milijardi	178,8 milijardi	73.082
Norveška	208,8% GDP	558,4 milijardi	267,4 milijardi	119.805
Španija	176,9% GDP	2,40 triliona	1,36 triliona	59.459
Nemačka	176,8% GDP	4,97 triliona	2,81 triliona	60.357
Grčka	167,2% GDP	557,4 milijardi	333,4 milijardi	51.916
Italija	141,3% GDP	2,456 triliona	1,74 triliona	42.267
Australija	121,9% GDP	1,037 triliona	851,1 milijardi	48.787
Mađarska	120,6% GDP	224,36 milijardi	186 milijardi	22.650
SAD	98,4% GDP	13,92 triliona	14,14 triliona	45.302

U spoljni dug na ovoj tabeli uračunat je pozajmljeni kapital plus kamate koje vlade, institucije, entiteti, korporacije i individue duguju poveriocima van sopstvene zemlje

Izvor CBS news